

Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek ze dne 12. prosince 2024 ve věci č. 11829/16 – *Hasmik Khachatryan proti Arménii*

Senát páté sekce Soudu jednomyslně shledal porušení článku 3 Úmluvy v případě týkajícím se domácího násilí spáchaného na stěžovatelce. Vnitrostátní orgány jednak nepřijaly právní rámec kriminalizující domácí násilí a poskytující náležitá opatření na ochranu před ním, jednak neadekvátně reagovaly na oznámení domácího násilí. Porušení článku 3 Soud konstatoval i kvůli uložení mírnějšího trestu pachateli, obzvláště s ohledem na uplatněnou amnestii, a nemožnosti přiznat stěžovatelce na základě vnitrostátního práva náhradu nemajetkové újmy.

I. Skutkové okolnosti

Stěžovatelka byla v průběhu května a června 2013 napadena svým manželem S. H. V důsledku těchto napadení utrpěla řadu zranění, včetně otřesu mozku, zlomeniny nosu a dalších poranění. Po posledním napadení byla ošetřena v nemocnici a následně se rozhodla podat proti svému manželovi trestní oznámení. Během trestního řízení stěžovatelka několikrát tvrdila, a to jak před vyšetřujícími, tak poté i soudními orgány, že jí S. H. vyhrožoval, a žádala přitom o poskytnutí ochrany. Taktéž v průběhu trvání vyšetřování nahlásila na policii další incident, kdy ji měl manžel uhodit. S. H. byl následně obžalován ze spáchání trestného činu spočívajícího v naplnění kvalifikované skutkové podstaty týrání osoby „jinak závislé“ na pachateli. Dle závěru arménských soudů však jednání S. H. naplňovalo pouze znaky základní skutkové podstaty. Soudy odsoudily S. H. k trestu odnětí svobody v délce jednoho roku a šesti měsíců, výkon trestu však byl kvůli amnestii zcela prominut. Stěžovatelka také proti S. H. uplatnila nárok na náhradu nemajetkové újmy, ten jí však vnitrostátní soudy nepřiznaly.

II. Odůvodnění rozhodnutí Soudu

K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 3 ÚMLUVY

Stěžovatelka namítala, že vnitrostátní orgány nepřijaly žádná opatření na její ochranu před dalším domácím násilím v průběhu trestního řízení proti S. H. a neuložily mu přiměřený trest za závažné násilné činy spáchané vůči ní. Dále namítala, že neměla k dispozici žádné právní prostředky, kterými by se mohla domáhat náhrady nemajetkové újmy utrpěné v důsledku násilí, kterého se na ní S. H. dopustil.

a) Obecné zásady

Soud připomenul, že z článku 3 Úmluvy plynou vnitrostátním orgánům pozitivní závazky zahrnující zaprvé, povinnost zavést právní rámec ochrany; zadruhé, za určitých přesně vymezených okolností povinnost neprodleně reagovat na oznámení o domácím násilí a přijmout operativní opatření na ochranu konkrétních osob před rizikem špatného zacházení; a zatřetí, povinnost provést účinné vyšetřování hájitelných tvrzení týkajících se každého případu takového zacházení. Zásada účinnosti přitom vyžaduje, aby vnitrostátní soudní orgány nenechaly způsobené fyzické nebo psychické utrpení nepotrestané (*Tunikova a ostatní proti Rusku*, č. 55974/16 a 3 další, rozsudek ze dne 14. prosince 2021, § 78 a 114).

b) Použití těchto zásad na projednávanou věc

1. Dosažení potřebného prahu závažnosti

Soud se nejprve zabíral otázkou, zdali byl dosažen potřebný práh závažnosti, aby mohla stížnost spadat pod článek 3 Úmluvy. Konstatoval, že nejenže jednání, kterému byla stěžovatelka vystavena ze strany S. H. před zahájením trestního stíhání, naplňovalo potřebný stupeň závažnosti, ale naplňovalo jej i zacházení, kterému byla vystavena v průběhu trestního řízení. Již v dřívější judikatuře Soud konstatoval, že strach z dalšího napadení může být dostatečně závažný, aby způsobil oběti domácího násilí utrpení a úzkost, které mohou dosáhnout minimálního prahu pro uplatnění článku 3 Úmluvy

(*Volodina proti Rusku*, č. 41261/17, rozsudek ze dne 9. července 2019, § 75). V předmětném případě přitom Soud neměl pochyby o tom, že jednání S. H. v průběhu trestního řízení ve stěžovatelce po delší dobu takový strach vyvolávalo. Pocity úzkosti a bezmoci stěžovatelky navíc ještě musely být umocněny lhostejným přístupem vnitrostátních orgánů, které jí neposkytly žádnou ochranu.

2. Povinnost stanovit právní rámec

Soud se zaměřil na povinnost stanovení právního rámce ve dvou ohledech. Nejprve se zabýval otázkou, zda bylo vnitrostátní právo způsobilé zajistit, aby domácí násilí namítané stěžovatelkou bylo stíháno a potrestáno, a následně posoudil, zda vnitrostátní právní rámec poskytoval dostatečná opatření na ochranu stěžovatelky.

Povinnosti státu v kontextu ochrany před domácím násilím zahrnují jeho kriminalizaci prostřednictvím účinných, přiměřených a odrazujících sankcí. Tuto povinnost přitom mohou splnit různá legislativní řešení v oblasti trestního práva za podmínky zachování účinnosti ochrany před domácím násilím (*Tunikova a ostatní proti Rusku*, cit. výše, § 86). V předmětné době však arménská právní úprava nedefinovala domácí násilí v podobě samostatné základní ani kvalifikované skutkové podstaty, a tedy nijak nerozlišovala mezi domácím násilím a jinými formami násilí. Ani kvalifikovaná skutková podstata trestného činu „týrání“ spočívající v jeho spáchání na osobě „jinak závislé“ na pachateli nebyla dle Soudu postačující, jelikož pojem osoby „jinak závislé“ považoval za příliš vágní a ponechávající neomezený prostor pro výklad, který zcela opomíjel prvek domácího násilí v daném případě.

S ohledem na opatření na ochranu před domácím násilím Soud připomněl, že vnitrostátní právní rámec má být schopen poskytnout ochranu před násilnými činy osob v každém konkrétním případě (tamtéž, § 95). Daná opatření na ochranu osob, která se jevila jako směřující spíše na ochranu svědků, přitom zjevně nebyla rovnocenná ani srovnatelná s opatřeními vyžadovanými v kontextu ochrany před domácím násilím.

Vzhledem k výše uvedenému tak Soud v obou ohledech konstatoval, že arménská právní úprava platná v předmětné době nespĺňovala požadavky plynoucí z článku 3 Úmluvy.

3. Povinnost reagovat na oznámení domácího násilí

Soud připomenul závěry rozsudku ve věci *Tunikova a ostatní proti Rusku* (cit. výše, § 104), v němž vyjasnil rozsah pozitivní povinnosti státu předcházet riziku opakování domácího násilí. Vnitrostátní orgány mají zaprvé, neprodleně reagovat na oznámení domácího násilí a projednat je se zvláštní pečlivostí; zadruhé, provést autonomní, proaktivní a komplexní posouzení rizika zacházení, které je v rozporu s článkem 3; zatřetí, co nejrychleji přijmout preventivní a ochranná opatření úměrná riziku, jakmile je takové riziko pro oběť domácího násilí zjištěno.

S ohledem na skutečnost, že stěžovatelka jak v průběhu přípravného řízení, tak v řízení před vnitrostátním soudem několikrát upozorňovala na to, že jí S. H. vyhrožoval, Soud dospěl k závěru, že vnitrostátní orgány věděly, nebo alespoň měly vědět, o riziku opakování násilí vůči ní. Zůstaly však zcela pasivní a nepřijaly žádná opatření k zabránění dalšímu násilí vůči její osobě. To bylo způsobeno především nedostatečným právním rámcem; vnitrostátní orgány však také nespĺnily svou povinnost přijmout opatření k ochraně stěžovatelky před dalším násilím ani v rámci existujícího právního rámce. Soud shrnul, že stěžovatelka věrohodně tvrdila, že jí S. H. vyhrožoval, a oznámila také další případ napadení. Vnitrostátní orgány však řádně neposoudily riziko opakování násilí, a proto nepřijaly žádná přiměřená preventivní a ochranná opatření. V důsledku toho jí odeprěly účinnou ochranu před násilím.

4. Procesní závazek týkající se uložené trestní sankce

Soud připomenul, že neexistuje absolutní povinnost, aby všechna trestní stíhání vedla k odsouzení nebo k určitému trestu, vnitrostátní soudy by však za žádných okolností neměly nechat závažné útoky na tělesnou a duševní integritu nepotrestané, nebo potrestané příliš mírnými sankcemi. Soud se v tomto ohledu zaměřuje na otázku, zda a do jaké míry vnitrostátní soudy podrobily případ pečlivému přezkumu (*Sabalić proti Chorvatsku*, č. 50231/13, rozsudek ze dne 14. ledna 2021, § 97).

V předmětném případě Soud poukázal na skutečnost, že S. H. byl původně obžalován z trestného činu týrání osoby „jinak závislé“, tedy na základě závažnější, kvalifikované skutkové podstaty. Vnitrostátní soudy však změnilly tuto kvalifikaci a S. H. odsoudily na základě mírnější, základní skutkové podstaty s nižší trestní sazbou. Rozhodnutí odůvodnily tím, že S. H. a stěžovatelka nežili v předchozích dvou letech ve společné domácnosti ani manželským životem a S. H. stěžovatelku finančně nezaopatřoval. Výkon trestu odnětí svobody v délce jednoho a půl roku mu byl nakonec vzhledem k uplatnění amnestie prominut. Soud konstatoval, že ke změně právní kvalifikace a následnému uložení mírnějšího trestu však vnitrostátní soudy nepřistoupily po pečlivém posouzení relevantních okolností. Mimo jiné nezohlednily, že se stěžovatelka a S. H. nikdy nerozvedli, stěžovatelka a jejich společné děti žily v domě rodičů S. H. a byly finančně zabezpečovány jeho matkou, S. H. označoval stěžovatelku za svou manželku a násilné činy, z nichž byl obviněn, souvisely s čistě rodinnými záležitostmi. Navíc uplatněním amnestie došlo k úplnému odstranění odrazujícího účinku trestněprávního rámce. Dle Soudu může takový přístup vnitrostátních soudů svědčit o určité shovívavosti při trestání násilí na ženách. Měl za to, že způsob, jakým byly v daném případě uplatněny trestněprávní mechanismy, byl natolik nedostatečný, že představoval porušení článku 3 Úmluvy.

5. Náhrada nemajetkové újmy

V předmětném případě se Soud poprvé zabýval otázkou, zda podle článku 3 Úmluvy existuje pozitivní závazek umožnit oběti domácího násilí požadovat od pachatele náhradu nemajetkové újmy. Nepovažoval přitom za rozhodující, že v tomto ohledu článek 3 mlčí, přičemž článek 2 Úmluvy tento závazek také výslovně nezmiňuje, a přesto je vykládán takovým způsobem, že obdobnou povinnost obsahuje (*Vanyo Todorov*, č. 31434/15, rozsudek ze dne 21. července 2020, § 56–67).

Dle Soudu by měl být článek 3 vykládán v podstatě stejným způsobem jako článek 2 Úmluvy i pokud jde o možnost požadovat náhradu nemajetkové újmy od pachatele domácího násilí. Výklad závazků vyplývajících z článků 2 a 3 Úmluvy se totiž tradičně řídí podobnými (ne-li identickými) zásadami. Soud dále poukázal na psychologický aspekt špatného zacházení, kterému jsou vystaveny oběti domácího násilí, přičemž naznal, že musí vykládat ustanovení Úmluvy tak, aby práva, která zaručují, byla praktická a účinná. Navíc možnost obětí domácího násilí domáhat se od pachatele náhrady nemajetkové újmy by byla jedním ze způsobů, jak zajistit, aby reakce států na domácí násilí zohledňovala plný rozsah újmy, kterou utrpěly. Soud tedy dovodil, že článek 3 ukládá státům povinnost umožnit obětem domácího násilí požadovat náhradu nemajetkové újmy od jeho pachatelů, a to přímo nebo nepřímo prostřednictvím dotčeného státu. Tento závěr navíc podpořil i odkazem na příslušné mezinárodní dokumenty [zejména Doporučení Rec(2002)5 o ochraně žen proti násilí a Úmluvu Rady Evropy o prevenci a potírání násilí vůči ženám a domácího násilí] a rozvíjející se konsenzus v tomto ohledu.

Soud následně přistoupil k posouzení, zda tuto povinnost žalovaný stát splnil. Poukázal na skutečnost, že vnitrostátní právo s výjimkou zvláštních případů týkajících se pomlouvačných nebo urážlivých veřejných prohlášení neumožňovalo osobám požadovat náhradu nemajetkové újmy od jednotlivců. Soud tedy shledal, že takové bezpodmínečné zákonné omezení, které bránilo stěžovateli v získání vymahatelného rozhodnutí o náhradě nemajetkové újmy od S. H., porušilo článek 3 Úmluvy.

Soud tudíž vzhledem k výše uvedenému rozhodl, že k porušení článku 3 Úmluvy došlo.